

**Św. Mikołaj Biskup Myry w wierze, pobożności,
teologii i sztuce – dawniej i dziś**
Perspektywa uniwersalna i regionalna

**Św. Mikołaj Biskup Myry
w wierze, pobożności, teologii
i sztuce – dawniej i dziś
Perspektywa uniwersalna
i regionalna**

**Redakcja
Katarzyna Parzych-Blakiewicz**

**Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne
Olsztyn 2014**

Św. Mikołaj Biskup Myry w wierze, pobożności, teologii i sztuce – dawniej i dziś.
Perspektywa uniwersalna i regionalna

Redakcja:

Katarzyna Parzych-Blakiewicz

Recenzenci:

Dr hab. Monika M. Przybysz (UKSW)
Ks. dr hab. Marek Żmudziński (UWM w Olsztynie)

Za zgodą:

Kurii Metropolitalnej Archidiecezji Warmińskiej
Nr 879/2014
Olsztyn, 25 VI 2014

Projekt okładki i DTP:

Bogdan Grochal

Ilustracja na okładce:

Witraż z kościoła pw. św. Mikołaja w Sząbruku
(archidiecezja warmińska)
Fot. Anna Cieślak

ISBN 978-83-61864-54-7

Druk i oprawa:

Mazowieckie Centrum Poligrafii
ul. Słoneczna 3c, 05-270 Marki

Spis treści

Wprowadzenie	
<i>Święty Mikołaj – wczoraj i dziś. Na kanwie dyskusji interdyscyplinarnej</i>	7

W HISTORII

Ks. Andrzej Kopiczko	
<i>Św. Mikołaj – patron kościołów na Warmii</i>	13
Ks. Jan Wiśniewski	
<i>Pomezzańskie świątynie św. Mikołaja, biskupa</i>	25
Janusz Hochleitner	
<i>Święty Mikołaj w życiu religijnym Warmiaków do pocz. XX wieku</i>	47
Ks. Marek Jodkowski	
<i>Kościół pod wezwaniem św. Mikołaja we Fromborku w świetle dokumentów wschodniopruskiego konserwatora zabytków</i>	61
Stanisław Kuprjaniuk	
<i>Dzieje kościoła parafialnego św. Mikołaja we Fromborku do roku 1945</i>	79

W SZTUCE I LITERATURZE

Grażyna Kobrzeniecka-Sikorska	
<i>Życie św. Mikołaja w klejmach ikon hagiograficznych</i>	103
S. Janina Bosko RM	
<i>Ikonografia św. Mikołaja w sztuce sakralnej na Warmii</i>	115
Jowita Jagła	
<i>O św. Mikołaju, który nie był św. Benonem. Nowożytna ikonografia św. Mikołaja na terenie Polski Centralnej wobec jego kultu – przyczynek do badań</i>	121
Ks. Tomasz Garwoliński	
<i>Św. Mikołaj w drukach z XV i XVI wieku Biblioteki „Hosianum” w Olsztynie</i>	137
Anna Rzymska	
<i>Obraz Świętego Mikołaja w pisarstwie Zofii Kossak-Szczuckiej</i>	149

W KULCIE

Roman Kordonskyy <i>Święty Mikołaj w tradycji Kościoła greckokatolickiego</i>	161
Anna Rondonańska <i>Kerygmatyczne założenia symboliki św. Mikołaja w obchodach świąt Bożego Narodzenia</i>	173
Katarzyna Ignas <i>Postać Świętego Mikołaja Biskupa w tradycyjnej i współczesnej obrzędowości na terenie archidiecezji przemyskiej</i>	187
Roman Kordonskyy <i>Święty Mikołaj w tradycji i kulturze ludowej na Ukrainie</i>	209
Józef Węclawik SVD <i>Daleka bliskość św. Mikołaja. Postać Świętego w procesie desakralizacji</i>	221

W TEOLOGII

Bp Jacek Jezierski <i>Ekumeniczne znaczenie Świętego Mikołaja z Myry</i>	253
Ks. Bartłomiej Matczak <i>Ewolucja formularzy mszalnych na wspomnienie św. Mikołaja Biskupa i Wyznawcy</i>	261
Anna Zellma <i>Święty Mikołaj jako wzór osobowy w szkolnym nauczaniu religii? (przyczynek do dyskusji)</i>	269
Tomasz Czura <i>Teologiczna wizja piękna w kontekście postaci św. Mikołaja wyrażonej w ikonie</i>	281
Ks. Paweł Rabczyński <i>Świętość i święci według Katechizmu Kościoła Katolickiego (1992)</i>	295
Katarzyna Parzych-Blakiewicz <i>Dialog dzieł na przykładzie chrześcijańskiej symboliki mikołajowej</i>	301
Wykaz skrótów	315

Święty Mikołaj – wczoraj i dziś. Na kanwie dyskusji interdyscyplinarnej

Św. Mikołaj – biskup Myry (IV wiek). Jest świętym chrześcijańskim Tradycji Wschodniej i Zachodniej. W dziejach odnotowuje się ślady kultu św. Mikołaja, rozpowszechnianego przez żeglarzy i podróżników oraz kupców. Św. Mikołaj jest czczony, jako opiekun ubogich, dzieci i młodzieży, osób przygotowujących się do małżeństwa, rolników i gospodarzy, a także patron narodów i państw. Współcześnie kojarzony jest z dialogiem ekumenicznym i dziełami charytatywnymi¹.

Chrześcijański Wschód pieczołowicie pielęgnuje kult tego świętego. Upowszechniane są legendy i wizerunki św. Mikołaja, poruszające zmysł wiary. Pamięć o nim jest odbierana jako obecność wśród wiernych nauczyciela Ewangelii i Pasterza. Sytuowany jest on w bliskości Osób Trójcy Świętej oraz Matki Bożej z Jezusem. Opisuje się go więc na ikonach mających na celu połączenie rzeczywistości ziemskiej, doczesnej z wiecznością. Tradycja chrześcijańska na Zachodzie ostatnich dwóch wieków zagubiła pierwotny profil św. Mikołaja. Wraz z przemianami zachodniej kultury industrialnej, postać Świętego została zredukowana do obrazu starszego pana poruszającego się na saniach z zaprzęgiem reniferów, rozdającego prezenty w okresie liturgicznym związanym ze świętami Bożego Narodzenia. Wizerunkowi Świętego Biskupa odebrano insygnia biskupie oraz atrybuty świętości. Taki obraz św. Mikołaja został skojarzony z reklamowym logo Coca-Coli. Coraz częściej mamy do czynienia z deformacją obrazu Świętego przez mnożenie jego karykatur (np. Mikołajki – młode dziewczęta, skąpo ubrane w strój nawiązujący do Mikołaja z Coca-Coli).

¹ W kolejnych przypisach podano dopowiedzenia uczestników dyskusji. Pytanie postawione przez Katarzynę Ignas: „Nasuwa mi się na samym początku: Jak odnieść się do informacji rozpowszechnionej w opracowaniach dotyczących Świętego, iż został wykreślony przez papieża Pawła VI w 1969 r. z rejestru świętych ‘z braku odpowiednich dokumentów’, wykreślony z *Martyrologium Romanum*. (M.in. A. Zadrożyńska, *Zielnik świętowań polskich*, Warszawa 2003, s. 250; T. Lewińska, *Tajemnice Świętego Mikołaja*, Ostrołęka 2000, s. 34; M. Ziółkowska, *Szczodry wieczór, szczodry dzień. Obrzędy, zwyczaje, zabawy*, Warszawa 1989, s. 148). Czy to w ogóle jest prawdziwa informacja? A może nastąpiła zmiana?” Odpowiedź podał ks. dr Bartłomiej Matczak: „W *Martyrologium Rzymskim* Mikołaj widnieje. Tylko w jednym projekcie (który nie został przyjęty) nie pojawia się. W pozostałych jest. Zatem informacja jest raczej błędna”.

Tymczasem, św. Mikołaj – z racji pamięci o jego miłosiernych czynach i wierności Ewangelii – jest pięknym wzorem chrześcijanina. Jego osoba łączy dwie Tradycje chrześcijańskie, wytworzone na gruncie bolesnego rozłamu. W osobie tego Świętego, chrześcijański Wschód i Zachód jawią się jako jedna wspólnota duchowych potomków w wierze. Ten święty uczy także miłości prawdziwie chrześcijańskiej, która nie szuka poklasku, przez którą człowiek staje się coraz bardziej podobny do Chrystusa dającego siebie w zbawczej ofercie Bogu Ojcu i ludziom. On także wskazuje na wartości ewangeliczne współcześnie lekceważone i zapominane.

Troska o odnowę wizerunku św. Mikołaja biskupa pobudziła środowisko teologów katolickich do dyskusji interdyscyplinarnej, w której wzięli udział zaproszeni przedstawiciele różnych specjalności: znawcy tematyki dotyczącej chrześcijańskiego Wschodu; historycy i historycy sztuki, literaturoznawcy, medioznawcy, bibliotekoznawcy, teologowie. Problemy z obszaru tematyki mikołajowej, zauważone przez uczestników dyskusji, dotyczą naglącej potrzeby odnowienia wizerunku św. Mikołaja w kulturze cywilizacji zachodniej. Chodzi o przywrócenie temu wizerunkowi treści chrześcijańskich, ukazanie przez niego prawdziwych wartości humanistycznych, korektę wypaczeń upowszechnianych i utrwalanych w konsumpcjonizmie przedsiębiorców i megalomanii twórców kultury masowej.

Charyzmaty św. Mikołaja

Miłosierdzie

W Polsce istnieją przedsięwzięcia społeczne o profilu charytatywnym, kształtowane w oparciu o mikołajowy symbol ofiarności (np. Szlachetna paczka, Fundacja św. Mikołaja). Jakie jeszcze obszary we współczesnej kulturze masowej – oprócz dzieł charytatywnych – można by dynamizować w oparciu o mikołajowy fenomen ofiarności? Niech to pytanie będzie zachętą dla Czytelników, do zastanowienia się nad przejawami akcji społecznych, które znajdują odniesienie do miłosierdzia chrześcijańskiego, a są w jakiś sposób inspirowane postacią Świętego.

Autorytet wychowawczy

Znany jest zwyczaj obdarzania prezentami w okresie liturgicznym związanym z Bożym Narodzeniem – między 6² a 25 grudnia. Czy jest on właściwie wykorzystywany wychowawczo? Kiedyś, prezenty mikołajowe były pojmowane jako nagroda za

² Katarzyna Ignas dodaje, że „w regionie przemyskim już 5 grudnia wieczorem, w wigilię święta patrona, przebrany św. Mikołaj z asystą odwiedza domy i wręcza prezenty dzieciom”.

dobre sprawowanie dziecka – czy tak jest nadal? Budziło się w ten sposób szacunek dla autorytetów oraz uczyło jak ważne w życiu jest dobre postępowanie. Prawo do świątecznego prezentu za dobre sprawowanie motywowało dzieci do posłuszeństwa wobec rodziców i zachowania zgodnie z normami etycznymi wychowania chrześcijańskiego. Czy dzisiaj z takiego prawa korzystają tylko „grzeczne” dzieci, czy wszystkie, a może tylko z rodzin zamożnych?³

Gospodarność i zarządzanie

W dawnym kulcie, św. Mikołaj był uważany za patrona kupców i rolników. W jaki sposób odnowić obraz Świętego Biskupa, aby uczynić go patronem współczesnych przedsiębiorców, producentów, sprzedawców. W związku z tym pojawia się pytanie o to, jakie atrybuty św. Mikołaja można by interpretować w kategorii charzmatów chrześcijańskich potrzebnych do zarządzania gospodarką „świecką”? Co jest potrzebne naszej gospodarce, aby stawała się bardziej przyjazną obywatelowi, a co symbolicznie wskazuje postać, życie i kult św. Mikołaja? Artykuły opublikowane w niniejszej książce są wynikiem refleksji kilkunastu specjalistów poszukujących odpowiedzi na te pytania. Niemniej, pytania są stawiane dalej, Czytelnikowi.

Odpowiedzialność za ojczyznę

Św. Mikołaj jest też uznany za patrona podróżujących, żeglarzy, marynarzy. W Polsce mierzymy się z problemem masowej emigracji, zwłaszcza ludzi młodych. Gremia polityczne, odpowiedzialne za taki stan, nie potrafią zaradzić zaistniałej sytuacji. W związku z powyższym, można by ukazać fenomen św. Mikołaja – niejako wykorzystując popularność tej postaci w kulturze masowej – do budzenia świadomości patriotycznej, związanej z odpowiedzialnością za tworzenie kultury narodowej. Tym bardziej, że św. Mikołaj jest uznany za patrona kilku państw-narodów (Rosja, Grecja, Sycylia, Lotaryngia). W jaki sposób utworzyć „fenomen mikołajowy” wspierający realizację celów patriotycznych? To pytanie jest skierowane przede wszystkim do wychowawców, nauczycieli, duszpasterzy. Sugestie odpowiedzi Czytelnik znajdzie w monografii.

Czystość seksualna

Sfera seksualna, jakże ważna w rozwoju osoby, jest coraz bardziej traktowana na równi z dobrami materialnymi, skierowanymi na realizację i rozwój potrzeb hedo-

³ Katarzyna Ignas przytacza wypowiedź 6-letniego dziecka: „Mikołaj krasnal amerykański przychodzi do wszystkich dzieci, a Święty Mikołaj Biskup tylko do grzecznych dzieci”.

nistycznych. Tymczasem, nauka chrześcijańska – upowszechniająca wartości personalistyczne, które tworzą prawdziwy humanizm – promuje czystość seksualną, nadającą życiu ludzkiemu porządek etyczny i moralny w sferze relacji międzyludzkich. Św. Mikołaj może dawać wsparcie w wychowaniu seksualnym – o którym dzisiaj tak wiele się mówi. Znany jest on jako ofiarodawca posagu dla ubogich panien. Jednak, czy wystarczająca jest wiedza na temat motywów tego czynu, że tym samym Święty Biskup uchronił dziewice przed oddaniem ich do domu publicznego? Jak wykorzystać ten gest Świętego, aby wydobyć piękno wartości chrześcijańskich? Zwłaszcza rodzice i katecheci znajdują w książce inspirację do pogłębienia refleksji na ten temat.

Święty Mikołaj wśród współczesnych

Charyzmat św. Mikołaja jest aktualny w naszej epoce, zwłaszcza w kulturze chrześcijańskiej. W tym ujęciu, św. Biskup z Myry prezentuje się jako:

- obrońca cnót chrześcijańskich, zwłaszcza czystości przedmałżeńskiej,
- patron działań ekumenicznych, zwłaszcza skłaniający do wspólnego odczytowania Objawienia Bożego w Ewangelii,
- obrońca przed wszelkiego rodzaju atakami złych duchów,
- nauczyciel i wzór miłości chrześcijańskiej, polegającej na ofierze składanej drugiemu człowiekowi z zachowaniem skromności własnej osoby⁴,
- patron przedsiębiorców i zarządzających gospodarką, wspomóżyciel-orędownik u Boga oraz nauczyciel humanizmu, w którym dobra materialne są podporządkowane prawdziwemu dobru człowieka.

Niniejsze opracowanie zbiorowe składa się z czterech części, gromadzących wypowiedzi specjalistów na temat śladów św. Mikołaja obecnych w historii, w literaturze i sztuce oraz w kulcie. Autorzy podejmują także refleksję teologiczną nad aktualnością problematyki mikołajowej w ekumenicznej, duszpasterskiej i katechetycznej działalności Kościoła. Dyskusja i przedstawione materiały odsłaniają szerszą perspektywę tematyki mikołajowej, która nie została wyczerpana w książce. Niemniej, może inspirować do rozwinięcia wątków katechetycznych, kaznodziejskich, duszpasterskich, które uwzględniają kontekst kerygmatyczny realizowany w ramach duszpasterstwa parafialnego, ewangelizacji poprzez media internetowe oraz ożywiania pobożności ludowej.

Katarzyna Parzych-Blakiewicz

⁴ K. Ignas dodaje: „Dla komfortu obdarowywanego, istotne jest zachowanie faktu obdarowywania w całkowitej tajemnicy i dyskrekcji. Kierując wdzięczność osoby obdarowanej na postać Świętego, nie zaś na konkretną osobę. Na tym, moim zdaniem, polega prawdziwe naśladowanie św. Mikołaja – obdarowujemy z totalnie szczerą intencją, nie domagając się, nie oczekując niczyjej wdzięczności. W tym celu działanie nasze pozbawione musi być całkowicie pychy”.